

Ivana Matas Ivanković

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

imatas@ihjj.hr

Višerječni prijedlozi i prijedlozi kao dio višerječnih jedinica u hrvatskom i ruskom jeziku

Višerječne jedinice kao jedinice koje se sastoje od više riječi, a imaju jedinstveno značenje tema su sve većeg broja jezikoslovnih istraživanja. U ovome radu promatraju se prijedlozi u kontekstu višerječnih jedinica. Prijedlozi su po svojoj definiciji usmjereni na druge riječi i na njihovo povezivanje u veće jedinice. Oni najčešće dolaze u slobodnim spojevima, što znači da izbor sastavnica nema leksičkih ograničenja, ali i da prijedložno-padežni izraz može imati različite funkcije u rečenici (može doći kao priložna oznaka, kao objekt, kao atribut ili kao imenski dio predikata). No postoje i jedinice u kojima se nalaze prijedlozi, a koje se semantički i sintaktički ne mogu razvezati na manje dijelove jer bi to dovelo do neovjernih ili nepotpunih izraza. S jedne strane, i sami prijedlozi mogu biti višerječne jedinice (u zavisnosti od – в завучимости от...), no prijedlozi mogu biti i sastavni dio višerječnih jedinica (borba za slobodu – борьба за свободу, sam sa sobom – сам с собой...). U radu će se opisati višerječni prijedlozi i višerječne jedinice s prijedlozima u hrvatskom jeziku te će se usporediti s istraživanjima i primjerima iz ruskoga jezika kako bi se uputilo na sličnosti i razlike između dvaju jezika te na njima pokazalo da višerječne jedinice treba obrađivati kao cjeline jer u učenju jezika i prevođenju pristupanje takvim jedinicama kao međusobno neovisnom nizu riječi može dovesti do pogrešaka.

Ključne riječi: višerječne jedinice, prijedlozi, prijedložni izrazi, hrvatski jezik, ruski jezik

1. Višerječne jedinice

Višerječne jedinice sastoje se od više riječi, no već u definiranju riječi postoje različiti opisi, ovisno o pristupu koji se primjenjuje. Za potrebe ovoga rada prihvaćena je definicija po kojoj je riječ „najmanja samostalna jezična jedinica koja ima značenje” (Barić i dr. 1997: 95). Taj se opis može upotpuniti i definicijom u kojoj se riječ, uz definiciju vrlo sličnu navedenoj definiciji, opisuje i kao „tekstna jedinica koja se nalazi između dviju bjelina” (Jozić i dr. 2013: 494). Osnovno značenje riječi opisano je u rječniku, gdje su najčešće zabilježeni i njezini oblici te, ovisno o vrsti i namjeni rječnika, i neki drugi podatci. Riječi u upotrebi pripadaju većim jedinicama. One se nižu jedna do druge po određenim pravilima. Tim se pravilima bavi sintaksa te je riječ

kao dio većeg ustrojstva i sintaktička jedinica. No postoje jedinice koje se ne mogu jednoznačno umetnuti u rječničke ni u sintaktičke okvire. Takve su višerječne jedinice. U leksikografskom opisu pitanje je kamo ih smjestiti pri izradi rječnika (treba li, primjerice, *morskog psa* opisati pod *morski* ili pod *pas*, iako s tim sisavcem nema mnogo zajedničkoga). U sintaktičkom smislu postoje ograničenja u povezivanju oblika te u redu riječi (ako se sklanja *pas*, u skladu s tom imenicom sklanja se i *morski*, a ako se dodaje pridjev, ne može se umetnuti, usp. *velik morski pas* i **morski velik pas*). Na višerječne jedinice treba paziti u prevođenju (primjerice *morski pas* na engleskome je *shark*, dok doslovan prijevod *sea dog* označuje nekoga tko ima puno iskustva s brodovima i jedrenjem;¹ u ruskome se za morskog psa kaže *акула*, dok je *морская собака* vrsta morskoga psa). Takve razlike treba imati u vidu i prilikom poučavanja jezika, odnosno u njegovu usvajanju.

Višerječne jedinice izazov su i računalnoj lingvistici. U računalnoj obradi jezičnih podataka (NLP – engl. *natural language processing*) identifikacija višerječnih jedinica važna je u raznim automatskim i poluautomatskim pretraživanjima, u radu na korpusu, u računalnom izdvajanju kolokacija i sl. Baldwin i Kim (2010: 3) definiraju višerječne jedinice kao leksičke jedinice koje: (a) mogu biti dekomponirane u više leksema i (b) pokazuju leksičku, sintaktičku, semantičku, pragmatičku i/ili statističku idiomatičnost. Idiomatičnost se odnosi na obilježnost ili odstupanje od osnovnih obilježja na jednoj ili više od navedenih razina. S aspekta računalne obrade važan je još jedan kriterij koji uz navedena dva dodaje Ramisch (2015: 31), a to je da višerječne jedinice moraju biti tretirane kao jedinice na nekoj razini računalne obrade. Kao glavne tipove višerječnih jedinica u engleskom jeziku Baldwin i Kim (2010: 12–18) izdvajaju imenske, glagolske i prijedložne višerječne jedinice. Iako je ta podjela napravljena prema engleskome i nije potpuno primjenjiva na hrvatski, zanimljiva je u okvirima teme o prijedlozima (koji su kao nepromjenjiva skupina riječi uglavnom nekako marginalizirani u podjelama) jer su prijedložne višerječne jedinice uz imenske i glagolske višerječne jedinice ovdje izdvojene kao posebna skupina s dvjema podskupinama. Za razliku od fraza koje nemaju člana (eng. *determinerless-prepositional phrases*, npr. *at eye level* 'u visini očiju'), a koje su posebnost u engleskome i drugim jezicima koji imaju član, prijedložni izrazi² (engl. *complex prepositions*), izdvojeni u njihovoj podjeli kao druga podskupina prijedložnih višerječnih jedinica, tipični su i za hrvatski i za ruski jezik koji su tema ovoga rada. U drugom dijelu rada opisać će se stoga takvi prijedložni izrazi u hrvatskome i ruskome, a u trećem dijelu rada opisać će se višerječne jedinice koje u svojem sastavu imaju prijedlog. Cilj je ovoga rada na temelju tih opisa uputiti na sličnosti, ali i razlike koje postoje u upotrebi prijedloga u hrvatskome

¹ <http://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/sea-dog>, preuzeto 1. srpnja 2017.

² Iako se u hrvatskoj literaturi pojavljuje i naziv *složeni prijedlozi*, u ovome radu prednost je dana nazivu *prijedložni izrazi* jer se njime upućuje na osnovno obilježje takvih izraza, a to je višerječnost (npr. *na kraju, s ciljem...*), a osim toga moguće je uspostaviti razliku u odnosu na složene prijedloge koji u svojem sastavu imaju više jedinica, ali koji su već srasli u jednu riječ (npr. *iskraj, nadomak, nasred, udno...*).

i ruskome jeziku na razini višerječnih jedinica, tj. pokazati koliko je u prevođenju i usvajanju jezika važna sintagmatska razina jer doslovno prevođenje i učenje na razini riječi, a ne na razini izraza može rezultirati pogreškama u drugom jeziku.

2. Prijedložni izrazi u hrvatskom i ruskom jeziku

Uspoređujući hrvatske i ruske gramatike, može se reći da su u ruskim gramatikama prijedložni izrazi³ detaljnije obrađeni (npr. u *Ruskoj gramatici*, *Kratkoj ruskoj gramatici*). U našim se gramatikama pod prijedlozima mogu pronaći punoznačne riječi, međutim višerječni izrazi s prijedložnom službom prilično su zanemareni. U tom su smislu otvoreniji autori nekih pojedinačnih radova.⁴

Opisujući takve izraze koji su na visokom stupnju gramatikaliziranosti, ali se nisu još svi potpuno poprijedložili jer je veza s osnovnom riječju još uvijek prilično čvrsta, autori *Ruske gramatike* (1982) izdvojili su njihove osnovne karakteristike: 1) podudaranje kategorije živosti imenice u izrazu i imenice u padežu kojemu izraz otvara mjesto: *в поли кого-н.* 'u svojstvu koga' (ali ne *čega*), *в границах чего-н.* 'u granicama čega' (ali ne *koga*); 2) pri uvođenju pridjeva uz imenicu u sastavu prijedložnoga izraza imenica uspostavlja svoja predmetna svojstva (*вести себя в границах дозволенного – в установленных границах дозволенного* 'ponašati se u granicama dopuštenoga – u utvrđenim granicama dopuštenoga') te izraz gubi funkciju povezivanja; 3) prijedložni izraz koji ne pripada sasvim prijedlozima dopušta zamjenu imenice u padežu kojoj otvara mjesto nekom pokaznom riječju (*действует на основании инструкции – на этом, на таком основании* 'djeluje na temelju uputa – na tom, na takvu temelju') (usp. *Ruska gramatika* 1982: 707).

Prijedložnim izrazima te kombinaciji prijedloga s drugim riječima prostor posvećuju i Vsevolodova, Kukuškina i Polikarpov (2014).⁵ Prijedložne jedinice dijele na prijedloge i ekvivalente prijedloga. Ekvivalenti prijedloga punoznačne su riječi koje moraju ispunjavati funkcije pravih prijedloga: uvođenje imenske riječi sudionika situacije i konkretiziranje njegove uloge u određenoj situaciji, uvjetovanje riječi iza sebe te funkcija službene riječi, dok je u funkciji prijedložne riječi imenska riječ koja označuje komponentu koju prijedlog uvodi i koja se ne može izostaviti. Ti se oblici u rečenici mogu izostaviti, ali ne mogu se upotrijebiti bez oblika koji uvode: u primjeru *на квадратной платформе площадью 40 на 40 квадратных метров* 'na kvadratnoj platformi površine 40 puta 40 četvornih metara' može se izbaciti riječ *площадью* 'površine' i dobit će se ovjeren izraz *на квадратной платформе 40 на 40 квадратных*

³ Prijedložni izraz (npr. *с обзиром на, на почетку...*) razlikuje se od prijedložno-padežnoga izraza koji označuje sintaktičku vezu prijedloga (koji i sam može biti prijedložni izraz) i padežnoga oblika imenice (npr. *крај стола, у смеру стола...*).

⁴ Usp. primjerice Švačko (1993), Švačko (1994), Pranjković (2001), Matas Ivanković (2014a), Matovac (2017).

⁵ Prikaz te knjige vidi u Matas Ivanković (2014b).

метров 'na kvadratnoj platformi 40 puta 40 četvornih metara'. U velikom broju primjera ti se oblici nisu potpuno poprijedložili.

Prijedloge Vsevolodova, Kukuškina i Polikarpov (2014) po strukturi prikazuju s pomoću modela polja. U jezgri polja nalaze se pravi prijedlozi, a u rubnom području ekvivalenti prijedloga. Središnji dio jezgre čine primarni prijedlozi (*без* 'bez', *в* 'u'...), a njezin prirubni dio čine sekundarni prijedlozi (*вблизи* 'blizu', *порядка* 'oko'...). U prijezgrenom dijelu nalaze se potencijalni prijedlozi (imenice, glagolski priloz i pridjevi te komparativi kao *выше* 'više'). Prvu pravu rubnu zonu čine analozi prijedloga (imenice klasifikatori kao *в пределах* 'u granicama' ili deverbativi kao *в улучшение* 'u poboljšanje'), a drugu korelati prijedloga (parametarske imenice kao *длиной* 'dužine' ili *величиной* 'veličine'). U opis su uvršteni i „usložnjivači” osnovnoga oblika prijedložne jedinice (reduplikatori – *для ради* 'zbog radi', *к вопросу о* 'po pitanju o'; eksplikatori – *вопреки* 'usprkos'; konkretizatori – *долго до* 'mnogo prije', *далеко от* 'daleko od'). Posebno su zanimljivi konkretizatori, koji mogu biti čak i sklonjivi oblici koji se odnose na prijedlog (npr. uz *стоять в стороне от входа* 'stajati sa strane od ulaza' – *в правой стороне от входа* 's desne strane od ulaza'), čime se autori odmiču i od opisa u *Ruskoj gramatici* (1982). Posebno su zanimljive prijedložne jedinice koje otvaraju mjesto nominativu, svrstavajući ga tako u zavisne oblike. Takav je *а ля* 'a la' te *версус* 'versus', *апропо* 'a propos' i *в стиле* 'u stilu' koji otvaraju mjesto riječima u nominativu i u genitivu. Svoje su mjesto našli izrazi s negacijom (npr. *не без* 'ne bez'). Sve to pokazuje koliko su prijedložni izrazi kompleksna tema koja ostavlja prostora i za nova promišljanja u hrvatskome jeziku.

Prijedložni izrazi u hrvatskome i ruskome po sastavu se mogu podijeliti na manje skupine. Podjela koja slijedi nastala je na temelju izraza koji su prikupljeni iz različitih hrvatskih i ruskih izvora (usp. Matas Ivanković 2014a: 17 i 20). S obzirom na to da i u jednom jeziku može postojati više izraza za jedan sadržaj, u uspoređivanju prijedložnih izraza u hrvatskome i ruskome, gdje god je to bilo moguće, uzimali su se najsličniji ekvivalenti, dakle oni koji se podudaraju tvorbeno (isti tvorbeni model), etimološki (riječ iste etimologije) i značenjski (riječ istoga značenja), no takvi ekvivalenti ne postoje za sve primjere. Primjerice, hrvatski izraz *u vrijeme* i ruski *во время* podudaraju se i tvorbeno i značenjski i etimološki, dok se u *почетку* – *в начале* podudaraju tvorbeno i značenjski, ali ne i etimološki. Iako jezici pokazuju strukturne sličnosti i slijede iste modele u tvorbi prijedložnih izraza, ipak ne postoje ekvivalenti za sve primjere, neki su se izrazi u jednom jeziku poprijedložili, a u drugome nisu.⁶ Prijedložni izrazi prema sastavu su podijeljeni na 5 skupina (navodi se po nekoliko primjera za svaku skupinu):

- Izrazi koji se sastoje od priloga i prijedloga: *недалеко од* – *недалеко от*, *независно од* – *независимо от*. U ruskome su takvi prijedlozi još *долго до* 'mnogo prije' (dosl. 'mnogo, davno do'), *недолго до* 'netom prije' (dosl. 'nedugo do').

⁶ Ekvivalenti su povezani crticom (–), dok se prijevod ruskoga primjera navodi u polunavodnicima (‘’).

- Izrazi koji se sastoje od prijedloga i imenice: *на концу – в конце, на početku – в начале, с ciljem – с целью*. Hrvatski su primjeri još i *preko puta, s aspekta, s gledišta, u sklopu*, a ruski: *при условии* 'pod uvjetom' (dosl. 'pri uvjetu'), *через посредство* 'posredstvom' (dosl. 'kroz posredstvo'), *в результате* 'kao rezultat' (dosl. 'u rezultatu').
- Izrazi koji se sastoje od prijedloga, imenice i prijedloga: *у зависности од – в зависимости от, за разлику од – в отличие от*. Hrvatski su primjeri *u razmaku od, u roku od*. U ruskome su takvi prijedlozi: *в стороне от* 'podalje od' (dosl. 'u strani od').
- Izrazi koji se sastoje od negacije i glagolskoga priloga: ova je skupina izdvojena zbog ruskoga u kojemu su takva podrijetla glagolski prilozi s negacijom kod kojih još nije došlo do srastanja: *не считая* 'osim' (dosl. 'ne računajući'), *не входя* 'blizu' (dosl. 'ne dolazeći'). (Glagolskoga su podrijetla u hrvatskome *glede, izuzev* i neki drugi, međutim oni nisu višerječne jedinice.)
- Izrazi koji se sastoje od glagolskoga priloga i prijedloga: *полazeći од – начинающая с* (dosl. 'počevši s'). U ruskome su to *исходя из* 'proizlazeći iz' te primjer s negacijom *не входя до* 'blizu' (dosl. 'ne dolazeći do').

3. Višerječne jedinice s prijedlozima u hrvatskome i ruskome

U ovom dijelu rada obrađuju se višerječne jedinice koje u svojem sastavu imaju prijedlog. Istraživanje i podjela napravljeni su na osnovi hrvatskoga jezika⁷ te se ta podjela primijenila i na ruski jezik. Za primjere iz hrvatskoga tražili su se naj-sličniji ekvivalenti u ruskom jeziku koji su provjeravani u rječnicima i gramatikama te na korpusu. Izdvojene su prijedložne sveze, kompleksne sveze i sveze s parnim prijedlozima.

3.1. Prijedložne sveze

Prijedložne sveze višerječne su jedinice koje imaju prijedlog, a prema strukturi, tj. riječi na koju se prijedložno-padežni izraz nadovezuje i s kojom čini jedinstvenu cjelinu, mogu se podijeliti na glagolske, imeničke, pridjevske, zamjeničke, brojevne i priložne.

3.2. Glagolske prijedložne sveze

Glagolske sveze sastoje se od glagola i prijedložno-padežnoga izraza s kojim čine leksičku i gramatičku cjelinu.⁸ Glagoli koji ulaze u sastav glagolskih sveza dijele se u više podskupina.

⁷ Vidi Matas Ivanković (2016).

⁸ Podjela glagolskih sveza slijedi podjelu vezanih spojeva iz Silić – Pranjković (2005: 269), ali je prilagođena opisu prijedloga.

Glagol *biti*. U hrvatskome jeziku uz glagol *biti*⁹ dolazi prijedložno-padežni izraz s kojim on čini jedinstvenu cjelinu, pri čemu je kod nekih primjera prijedložno-padežni izraz zamjenjiv semantički srodnim pridjevom, kod nekih je cijela skupina zamjenjiva srodnim glagolom, dok kod nekih zamjena nije moguća: *biti na oprezu* (*biti oprezan*) – *быть настороже, начеку*; *biti od koristi* (*biti koristan*) – *быть полезным, приносить пользу*; *biti na redu* (*biti sljedeći*) – *быть на очереди*; *biti od pomoći* (*biti koristan*) – *помогать, поддерживать*; *biti na smetnji* (*smetati*) – *быть помехой (помешать)*; *biti na itogu* (*umirati*) – *быть при смерти (умирать)*; *biti u mogućnosti* (*moći*) – *иметь возможность (мочь)*; *biti na koga* (*sličiti*) – *быть похожим на кого-либо*; *ne biti ni za što* – *быть никуда не годным*.

Fazni glagoli. Radnja čiju fazu označuju fazni glagoli može se izreći prijedložno-padežnim izrazom s prijedlogom *s* i imenicom u instrumentalu istoga značenja kao i infinitiv: *početi s osuđivanjem* (*početi osuđivati*) – *начать с осуждением (начать осуждать)*. Uz fazne glagole *s* + *instrumental* može označivati i način te treba uzeti u obzir kontekst: ... *vse (...)* *начнут с восхищением рассказывать о Коле*. (NKRJ) 'svi (...) će početi s ushićenjem govoriti o Kolji.'

Semikopulativni (polusponski) glagoli. Uz značenjski nepotpune glagole u hrvatskome se osim nominativa i instrumentala pojavljuje prijedložno-padežni izraz s prijedlogom *za*, primjerice: *držati za budalu*, *imenovati za predsjednika*, *proglasiti za pobjednika*. Takve konstrukcije u ruskome nisu tako uobičajene, a prijedlog *s* akuzativom kao alternativa instrumentalu pojavljuje se primjerice uz glagole *считать* 'smatrati', *считаться* 'smatrati se', *слыть* 'smatrati' кем н. – *за кого н.* 'kime – *за koga*' (*мудрецом – за мудреца* 'mudracem – *за mudraca*').

Perifrazni glagoli. Perifrazni glagoli podrazumijevaju čvrstu vezu glagola i prijedložno-padežnoga izraza, pri čemu se neki mogu zamijeniti istorodnim glagolom, a neki ne mogu: *doći do spoznaje* (*spoznati*) – *осознать, доći do sporazuma* (*sporazumjeti se*) – *прийти к соглашению (договориться)*, *doći do zaključka* (*zaključiti*) – *прийти к заключению (заключить)*, *dovoditi u red* (*urediti*) – *приводить в порядок, довести u vezu* (*повезати*) – *поставить в связь, доći do ušiju* (*čuti*) – *дойти до ушей (узнать)*, *doći na red* – *быть на очереди*.

Frazemi. „Frazemi su ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornoga procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica.” (Menac, Fink-Arsovski i Venturin 2003: 6). Frazemi koji se sastoje od glagola i prijedložno-padežnog izraza jesu: *čitati između redaka* – *читать между строк*, *držati na oku* – *держат на примете, держать на прицеле*, *držati pod ključem* – *держат под замком, izbaciti iz glave* – *выбросить (выкинуть) из головы*, *síći s uma* – *сойти с ума, gledati kroz prste* – *смотреть сквозь пальцы на что*, *strpati iza rešetaka* – *посадить за решётку*. Glagol *biti* i prijedložno-padežni izraz čine frazeme: *biti*

⁹ Treba napomenuti da se za razliku od hrvatskoga perfekt u ruskome tvori bez pomoćnoga glagola *biti*, a i kod imenskoga predikata u prezentu on se obično ispušta.

izvan sebe – быть вне себя, biti na dnevnom redu – быть на повестке дня, biti na ti s čim – знать толк в чём, biti pri sebi – быть в своём уме, biti izvan ruke – быть не с руки...

3.3. Imeničke prijedložne sveze

U imeničkim vezanim spojevima prijedložno-padežni izraz nadovezuje se na imenicu s kojom čini cjelinu.¹⁰ Izostavljanje bilo kojega dijela odstupanje je od punoga službenoga imena ili naziva, a temeljno značenjsko obilježje frazema da cjelina ne odgovara zbroju značenja dijelova ne dopušta rastavljanje frazemskih cjelina na dijelove. Imeničke sveze mogu se podijeliti u više podskupina.

Osobna imena i nadimci. U ovu skupinu ulaze višerječna imena koja se odnose na osobu, uglavnom iz starijega razdoblja dok prezimenski sustav nije bio razvijen. Prijedložno-padežni izraz označuje odakle osoba potječe ili kakvo drugo obilježje, a izostavljanjem toga dijela dobit će se nepotpuno ime. Takvih imena ni u hrvatskome ni u ruskome nema mnogo, a pretraga po ruskom korpusu pokazuje da je umjesto prijedložno-padežnoga izraza češći oblik pridjevne sintagme: *Ivan bez Zemlje – Иоанн Безземельный, Tales iz Mileta – Фалес Милетский / Фалес из Милета, Heraklit – Гераклит Эфесский / Гераклит из Ефеса.*

Imena mjesta. U hrvatskim i ruskim višerječnim toponimima prijedložno-padežni izraz daje geografsko određenje gdje se mjesto točno nalazi, no u hrvatskome se takva imena pišu kao odvojene riječi: *Biograd na Moru, Blato na Cetini, Brest pod Učkom, Brod na Kupi, Sveti Petar u Šumi*, a u ruskome se pišu sa spojnicom, pri čemu se glavni dio uglavnom sklanja: *Комсомольск-на-Амуре (в Комсомольске-на-Амуре), Ростов-на-Дону (в Ростове-на-Дону)*. U novije vrijeme u razgovornim, stručnim i publicističkim tekstovima imenice srednjega roda pokazuju tendenciju nesklanjanja (usp. Ruska gramatika 1982: 504): *Соболево-на-Камчатке (в Соболеве-на-Камчатке / в Соболево-на-Камчатке)*.

Kolokacijske sveze. Kolokacijska je sveza „posebna leksička sveza na sintagmatskoj razini temeljena na značenjskoj povezanosti samostalnih leksičkih jedinica u kojoj se konkretiziraju njihova značenja.” (Blagus Bartolec 2014: 80). Pri tome se potencijal jedne sastavnice mijenja ili prilagođuje značenjskomu potencijalu druge sastavnice te nastaje novo, kolokacijsko značenje (Blagus Bartolec 2014: 84). Kolokacijske sveze u svojem sastavu mogu imati i prijedloge, kako u hrvatskome, tako i u ruskome: *borba za slobodu – борьба за свободу, kanta za smeće – ведро для отбросов, karta za kino – билет в кино, čudo od djeteta – чудо-ребёнок, stroj za pranje rublja – стиральная машина, brod na jedra – парусное судно, vozački ispit – экзамен на водительские права.*

Nazivi. U višerječnim svezama za pojmove u nekome znanstvenom području kao atribut uz imenicu može doći prijedložno-padežni izraz: *razvoj u red – разложение*

¹⁰ Podjela prati podjelu u Blagus Bartolec – Matas Ivanković (2013: 370–371), no modificirana je prema potrebama ovoga rada.

в ряд, Taylorov razvoj – разложение в ряд Тейлора, простор тјере – пространство с мерой, број инверзија пермутације – число инверсий в перестановке, отрогност на абразију – абразивостойкость, вода за пиће – вода питьевая, ѕид од ѕтунга – ряд шлунтовый (стенка шлунтовая).¹¹

Frazemi. Od imenice i приједложно-патежног израза састоје се фраземи: *jezičac na vagi – решающий фактор, језик за зубе – роток на замок, јунак на језику – герой на словах, крпа од човека – не человек, а тряпка.*

3.4. Приједвске приједложне сзве

U hrvatskome се на **komparativ** надозезује приједложно-патежни израз с генитивом (*Ivan je брзи од Петра.*). Iako komparativ мође доћи самостално (*Ivan je брзи.*), свака успоребда експлицитно или имплицитно укљуђује и оно с чиме се што успоређује (изнимке су примјери као *Vidio sam једног старијег господина.*, гдје komparativ има функцију еуфемизма) те се цијели израз мође проматрати као јединствена цјелина. U рускome уз komparativ долази само именца u генитиву или u номинативу испред које је *чем 'nego' или нежелу 'nego'.*

Пријев и приједложно-патежни израз налазе се и u **frazemima**: *брз на шакама – скорый на руку.*

3.5. Zamjeničke приједложне сзве

Zamjeničke сзве састоје се од замјенице и приједложно-патежног израза.

Sзве u којима се приједложно-патежни израз *od* + генитив надозезује на **neodređenu zamjenicu један** озањује припаданје већој скупини из које се један примјерак издвја – *један од њих*. I u рускome се употребљава конструкција с приједлогом, али се умјесто *od* употребљава приједлог *из*: *один из них*. U синтактичкој конструкцији *један* + *od* + *пријев* + *именца* u *множини* приједложно-патежни израз обично издвја скупину појмова са заједничким обилеђем озањеним пријевом (који мође бити u суперлативу), а *један* припада тој издвојеној скупини: *један од главних проблема – одна из основных проблем, један од најдрађих филмова – один из любимейших фильмов. Један* u комбинацији с *други* озањује да је нешто u пару или да има понављајући узорак, а приједлози који долазе u таквим конструкцијама могу бити различити. Ista структура употребљава се u рускome, уз еквивалентан приједлог: *не моћи једна без друге – не мочь одна без другой, сљидити једна за другом – следовать одна за другой, прескакивати с једног на друго – перескакивать с одного на другое.*

Uз **neodređene zamjenice kao tkogod, нешто и сл.** именца u генитиву мође доћи u једнини или множини, уз већ споменути разлику да се u hrvatskome употребљава приједлог *od*, а u рускome *из*: *netko од супарника – кто-то из оппонентов*. U рускome

¹¹ Prva četiri naziva preuzeta su iz Strune, terminološke baze hrvatskoga strukovnog nazivlja (<http://struna.ihj.hr/>, preuzeto 27. lipnja 2017.), struka matematika, a u druga tri primjera ruski nazivi preuzeti su sa stranice <http://internet-law.ru/stroyka/text/50995/#i183649> (preuzeto 27. lipnja 2017.) i uspoređeni sa Strunom, struka građevina.

prijedlog *ot* može doći uz neživo: *В ней было что-то от Клеопатры.* 'U njoj je bilo nešto od Kleopatre.' I u hrvatskome i u ruskome prefiks *ni-/ни-* unosi niječno značenje (*niko od njih – никто из них*). Prijedlozi mogu biti različiti, a kad zamjenica dolazi kao dio prijedložno-padežnog izraza, prijedlog se obično u hrvatskom umeće između predmetka i zamjenice i piše se rastavljeno: *ne mariti ni za što do knjige, ne biti dobar ni s kim od domaćih*. Isto je i u ruskome jeziku: *Это ни в какое сравнение не идёт со школой...* (NKRJ) 'To nije ni u kakvoj usporedbi sa školom', ... *я принципиально не стала ни с кем договариваться* (NKRJ) '... načelno se nisam ni s kim počela dogovarati'.

Vezani je spoj i spoj **zamjeničkog pridjeva *sam*** (usp. Barić i dr. 1997: 205) s prijedlogom i povratnom zamjenicom, kao što je *sam sa sobom, sam po sebi, sam za sebe*. Jednaka je konstrukcija i u ruskome (*сам с собой, сам по себе, сам для себя*). *Sam* ima isticajnu ulogu i sintaktički je ovisan o riječi na koju se nadovezuje u rečenici, dok oblik povratne zamjenice ovisi o prijedlogu iza kojega dolazi. Takve spojeve nalazimo u primjerima: *A ignorirajući problem – znam da se neće sam od sebe riješiti.* (hrWaC); *Отвечаешь сама за себя...* (NKRJ) 'Odgovaraš sama za sebe.'

3.6. Brojevne prijedložne sveze

Sveze u kojima je na prvome mjestu broj pa prijedložno-padežni izraz mogu označivati **cjelinu iz koje se izdvaja dio**: prvi dio sintaktički može doći samostalno bez drugoga dijela, no svoje pravo značenje dobiva tek s drugim: npr. *Velika kuga odnijela je živote čak 300 od 3000 Riječana.* (hrWaC), ... *četrnaest od sedamnaest losiona za sunčanje sadrži supstancu PABA...* (hrWaC). U ruskome se kao ekvivalent prijedloga *od* upotrebljava *из*: ... *в 9 из 10 областей сфер жизни у меня всё хорошо* (NKRJ) '... u 9 od 10 područja života kod mene je sve dobro.'

Sveze s prijedlozima *naprama, prema, spram* označuju **odnos, omjer** (u takvim izrazima i dio prije prijedloga i dio poslije prijedloga ne mogu se izostaviti): *Dimenzije iznose 1,8 naprama 2,4 metra., Taj je omjer 120 spram 45.* Omjer je u ruskome izražen prijedlozima *против* i *к*: *разрыв 86% против 14%* 'rascjep 86 % naprama 14%', *при голосовании один к двум* 'pri glasovanju jedan naprama dva'.

3.7. Priložne prijedložne sveze

Priložne prijedložne sveze sastoje se od priloga i prijedložno-padežnoga izraza, a pojavljuju se u hrvatskim frazemima čiji prijevodi na ruski imaju drukčiju sintaktičku konstrukciju: *daleko od toga – ни в коем (каком) случае (разе), ни за что, никоим образом; сню на бижело – чёрным по белому.*

4. Kompleksne sveze

Kompleksne sveze sastoje se od dvaju dijelova povezanih prijedlogom, a pravo značenje ostvaruju kao cjelina. Obično izražavaju prostor, vrijeme ili mjeru. Prvi dio ima značenje mjere izražene kvantifikatorom (*do 2 kilograma na dan – до*

2 килограммов в день, потопити на милju od obale – утонуть в миле от берега, doći sat prije ručka – прийти за час до обеда, otići godinu poslije svadbe – уехать через год после свадьбы) ili značenje smjera (zemljišta sjeverno od Karjata – земли к северу от Карпат, žena i kći sjede lijevo od vas – жена и дочь сидят налево от вас). Kod nekih se sveza prvi dio može izostaviti iako određenje tada neće biti precizno (otići godinu poslije svadbe > otići poslije svadbe – уехать через год после свадьбы > уехать после свадьбы), a kod nekih se taj dio ne može izostaviti jer se dobije neovjeren izraz (nesreća se dogodila 2 km od obale > *nesreća se dogodila od obale – авария случилась 2 км от берега > *авария случилась от берега). U manjem broju spojeva moguće je izostavljanje drugoga dijela, ali se pri tome mijenja značenje: sjediti lijevo od vas > sjediti lijevo – сидеть налево (от вас) > сидеть налево. U kompleksne sveze ubrajaju se i složene mjerne jedinice (npr. jedinica za ubrzanje *metar u sekundi na kvadrat – метр в секунду в квадрате / метр в секунду за секунду*).

Vsevolodova, Kukuškina i Polikarpov (1982) sveze ovoga tipa ubrajaju u složene distaktne prijedloge kao i sveze s parnim prijedlozima iako između njih postoji razlika. U kompleksnim svezama prvi dio specificira drugi i često je neispustiv, dok su kod parnih prijedloga oba dijela ravnopravna i ravnopravno se odnose na upravnu riječ.

5. Sveze s parnim prijedlozima

Sveze s parnim prijedlozima¹² imaju dvodijelnu strukturu, prvi dio obično označuje početnu točku, a drugi cilj kakve radnje, a najčešće su izraženi antonimnim prijedložno-padežnim izrazima s *od – do*, *iz – u* te *s – na*. Formalno takve parne strukture uglavnom mogu biti rastavljene na dijelove i upotrijebljene samostalno, ali značenje bez jednog od tih dijelova nije potpuno, a neke su se od njih već i frazeologizirale. Iako su jezici vrlo podudarni u upotrebi takvih izraza, u ruskome se u takve sveze ubrajaju i izrazi s *ot – k* (*от мистики к физике* 'od mistike do fizike'), *c – do* (*с утра до ночи* 'od jutra do noći') i *c – po* (*с марта по декабрь* 'od ožujka do prosinca').

Sveze s prijedložnim parom **od – do** mogu imati: a) značenje dužine koja se proteže između početne i krajnje točke: *mišići noge od kuka do koljena – мышцы ног от бедра до колена*; b) značenje prostora koji se može shvatiti kao jedinstvena cjelina, ploha koja se proteže između granica koje čine dva lokalizatora: *na području od Baltičkog do Japanskog mora – на территории от Балтийского моря до Японского*; c) značenje distributivnosti koje nastaje ponavljanjem iste imenice iza prijedloga: *tražiti od kuće do kuće – спрашивать от дома до дома* (izraz *od + G + do + G* zamjenjiv je prijedlogom *po* s imenicom u lokativu množine: *od kuće do kuće = по куцата – от дома до дома = по домам*); d) vremensko značenje: *u dobi od 12 do 17 godina – в возрасте от 12 до 17 лет*; e) značenje mjere i raspona (kada nije riječ o brojnim sastavnicama, već o obuhvaćanju u jednu cjelinu): *po cijeni od 70 centi do 9 dolara – по цене от 70 центов до 9 долларов, svijetle od ružičaste do svijetlo crvene boje – цветки от розовых до ярко-красных*.

¹² Više o ovoj temi vidi Kovačević i Matas Ivanković (2007) te Matas Ivanković (2017).

U vezama s prijedložnim parom **iz – u** izražena je početna i krajnja točka kretanja i obje se percipiraju kao zatvorena, omeđena cjelina: *izvoz nafte i plina iz Rusije u Europu – экспорт нефти и газа из России в Европу*. Vremensko je značenje zabilježeno u primjerima kao: *protežati se iz jeseni u zimu – тянуться из осени в зиму*, a značenje promjene u: *prijelaz iz učenika u studente – переход из школяров в студенты*.

U vezama s prijedložnim parom **s – na** prijedlog s ispred imenice u genitivu označuje početnu točku, polazište, a *na* s imenicom u akuzativu krajnju točku, cilj. To može biti: a) promjena u prostornom smislu: *tijenjati se s istoka na zapad – изменяться с востока на запад*; b) promjena u vremenskom smislu: *prebacivanje parlamentarnih izbora s listopada na ožujak – перенесение парламентских выборов с декабря на март*; c) prijenos u drugo stanje: *prijevod s njemačkoga na hrvatski – перевод с немецкого на хорватский*.

Frazemi. Parovi *od – do*, *iz – u*, *s – na* pojavljuju se i kao dio frazema, pri čemu je, pogotovo u frazemima s vremenskim značenjem, često udvajanje imeničke sastavnice: *ići (hodati) od Poncija do Pilata – ходить от Понтия к Пилату*; *od glave do pete – от (с) головы до пят*; *od jutra do sutra – от петухов до петухов, од темна до темна*; *od prvoga do prvoga živjeti – от зарплаты до зарплаты*; *smijati se (ceriti se) od uha do uha – смеяться (улыбаться) во весь рот, рот до ушей у кого*; *iz dana u dan – изо дня в день*; *prelijevati iz šupljeg u prazno – переливать из пустого в порожнее*; *ni iz džepa ni u džep (коти) – ни пользы ни вреда кому от чего*; *ići (hodati i sl.) s noge na nogu – идти (тащиться) нога за ногу*.

6. Zaključak

Višerječne jedinice sastoje se od dviju ili više riječi. U ovome radu uspoređene su višerječne jedinice u hrvatskom i ruskom jeziku s aspekta prijedloga. U prvom dijelu obrađeni su prijedložni izrazi, višerječne jedinice koje imaju funkciju prijedloga, a u drugom višerječne jedinice koje u svojem sastavu imaju prijedlog. Polazni je jezik u usporedbi bio hrvatski te su se prema podjeli hrvatskih višerječnih jedinica tražili ekvivalenti u ruskome jeziku. Zahvaljujući genetskoj i tipološkoj srodnosti jezici pokazuju velike sličnosti, no među njima postoje i razlike, što je posebno važno u prevođenju i učenju jezika jer netretiranje takvih jedinica kao cjeline može dovesti do pogrešno prevedenih i pogrešno naučenih izraza.

Usporedba prijedložnih izraza u hrvatskome i ruskome pokazala je da iako prijedložni izrazi slijede iste tvorbene modele u obama jezicima, za neke postoje ekvivalenti, tj. mogu se doslovno prevesti, npr. *nedaleko od – недалеко от*, dok bi kod nekih doslovan prijevod dao neuobičajene ili neovjerene konstrukcije, primjerice doslovnim prijevodom hrvatskoga *na početku* nastao bi u ruskome rijetko upotrebljavan izraz *на начале*, umjesto proširenoga i uobičajenoga *в начале*. Također bi doslovno preveden ruski izraz *при условии* bio 'pri uvjetu' umjesto 'pod uvjetom', a *в стороне от* 'u strani od' umjesto 'podalje od'. Takav se negativan prijenos može očekivati i prilikom učenja drugoga jezika. Stoga prijedložne izraze treba promatrati s aspekta njihove

funkcije, a ne samo u okvirima morfologije te uz primarne prijedloge u poučavanju uzeti u obzir i prijedložne izraze – višerječne jedinice s funkcijom povezivanja.

Usporedba višerječnih jedinica koje u svojem sastavu imaju prijedlog pokazala je da postoje one koje su potpuno ekvivalentne, djelomično ekvivalentne i neekvivalentne. Potpuno ekvivalentne jedinice imaju istu sintaktičku strukturu s istim prijedlogom, npr. *biti na redu* – *быть на очереди*, *borba za slobodu* – *борьба за свободу*, *dovoditi u red* – *приводить в порядок*, *dovesti u vezu* – *поставить в связь*. Djelomično ekvivalentne višerječne jedinice imaju istu sintaktičku strukturu, tj. sastoje se od glavne riječi i prijedložno-padežnoga izraza, ali se prijedlog razlikuje u hrvatskome i ruskome, npr. u izrazima u kojima je na prvome mjestu neodređena zamjenica u hrvatskome je uobičajen prijedlog *od*, a u ruskome *из*: *netko od suparnika* – *кто-то из оппонентов*. Prijedlog se razlikuje i u višerječnim jedinicama kao *doći do sporazuma* – *прийти к соглашению*, *doći do zaključka* – *прийти к заключению*, *karta za kino* – *билет в кино*... Neekvivalentne višerječne jedinice razlikuju se u sintaktičkoj strukturi, u jednom je jeziku upotrijebljen prijedložno-padežni izraz, a u drugome nije, npr. *čudo od djeteta* – *чудо-ребёнок*, *stroj za pranje rublja* – *стиральная машина*, *vozački ispit* – *экзамен на водительские права*. Dok se potpuno ekvivalentne jedinice mogu prevoditi riječ po riječ, kod djelomično ekvivalentnih i neekvivalentnih višerječnih jedinica takav bi pristup doveo do pogrešaka. I u poučavanju jezika srodnost hrvatskoga i ruskoga te sličnosti koje između njih postoje mogu olakšati usvajanje drugog jezika. Ruski kao izvorni jezik pomoći će u bržem usvajanju hrvatskoga kada je riječ o potpuno ekvivalentnim jedinicama, no kod djelomično ekvivalentnih i neekvivalentnih jedinica treba očekivati negativan prijenos. Stoga se višerječne jedinice ne mogu učiti riječ po riječ, niti prevoditi na taj način, već ih je važno tretirati kao jedinstvene cjeline sa svojim posebnostima u svakom jeziku.

Literatura

- Baldwin, Timothy i Su Nam Kim. 2010. „Multiword expressions.” U *Handbook of Natural Language Processing*, uredili Indukhya, Nitin i Fred J. Demerau. 1–39. Boca Raton: CRC Press. Preuzeto 9. svibnja 2015. s <http://people.eng.unimelb.edu.au/tbaldwin/pubs/handbook2009.pdf>.
- Barić, Eugenija, Mijo Lončarić, Dragica Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević i Marija Znika. 1997. *Hrvatska gramatika*, 2. promijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Blagus Bartolec, Goranka. 2014. *Riječi i njihovi susjedi*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Blagus Bartolec, Goranka i Ivana Matas Ivanković. 2013. „*Ispred, iza, u i oko* – gdje sve mogu doći prijedlozi.” *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 39 (2): 361–376.
- hrWaC – <http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>, preuzimano u lipnju i srpnju 2017. i veljači 2018.

- Jojić, Željko, Goranka Blagus Bartolec, Lana Hudeček, Kristian Lewis, Milica Mihaljević, Ermina Ramadanović, Matea Birtić, Jurica Budja, Brabara Kovačević, Ivana Matas Ivanković, Alen Milković, Irena Miloš, Tomislav Stojanov i Kristina Štrkalj Despot. 2013. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kovačević, Barbara i Ivana Matas Ivanković. 2007. „Parni prijedlozi.” *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 33: 245–261.
- Kratka ruska gramatika = Краткая русская грамматика. 2002. [ur. Наталия Юльевна Шведова i Владимир Владимирович Лопатин]. <http://www.slovari.ru/default.aspx?p=168> (pristupljeno 4. veljače 2018.).
- Matas Ivanković, Ivana. 2014a. *Izražavanje prostora i vremena prijedlozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matas Ivanković, Ivana. 2014b. „Prijedlozi i sredstva prijedložnog tipa.” *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 40 (1): 202–205.
- Matas Ivanković, Ivana. 2016. „Složeni prijedložni spojevi.” *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42 (2): 543–562.
- Matas Ivanković, Ivana. 2017. „Contrastive analysis of antonymous prepositional pairs in Croatian and Russian.” U *Computational and Corpus-based Phraseology: Recent Advances and Interdisciplinary Approaches, Proceedings of the Conference, Volume II*, uredio Mitkov, Ruslan, 143–148. Geneva: Editions Tradulex.
- Matovac, Darko. 2017. *Prijedlozi u hrvatskome jeziku: Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski i Radomir Venturin. 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- NKRJ = Национальный корпус русского языка – <http://www.ruscorpora.ru/>, preuzmano u lipnju i srpnju 2017. te veljači 2018.
- Pranjkić, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ramisch, Carlos. 2015. *Multiword Expressions Acquisition: A Generic and Open Framework*. Cham: Springer International Publishing.
- Ruska gramatika* = Шведова, Наталия Юльевна, Нина Давидовна Арутюнова, Александр Владимирович Бондарко, Валерий Васильевич Иванов, Владимир Владимирович Лопатин, Игорь Степанович Улукханов i Федот Петрович Филин, ur. 1982. *Русская грамматика*. Moskva: Академия наук.
- Silić, Josip i Ivo Pranjkić. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Švačko, Vanja. 1993. „Funkcija i status prijedložnih izraza.” *Rasprave ZHJ* 19: 353–361.
- Švačko, Vanja. 1994. „Prijedložni izrazi kao gramatička i leksikografska jedinica.” *Filologija* 22/23: 307–311.
- Vsevolodova, Kukuškina i Polikarpov = Всеволодова, Майя Владимировна, Ольга Владимировна Кукушкина i Анатолий Анатольевич Поликарпов. 2014. *Русские предлоги и средства предложного типа. Материалы к функционально-грамматическому описанию реального употребления*. Moskva: Книжный дом „ЛИБРОКОМ”.

Rječnici

Dautović, Matija. 2002. *Hrvatsko-ruski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Менац, Антика, Жељка Финк Арсовски, Ирина Мировна Блажина и Радомир Вентурин. 2011. *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*. Zagreb: Knjigra.

Ожегов и Шведова = Ожегов, Сергей Иванович и Наталия Юльевна Шведова. 1993. *Толковый словарь русского языка*. Москва: Азбуковник.

Poljanec, Radoslav F. i S. M. Madatova-Poljanec. 2002 *Rusko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Prepositions and prepositional expressions as multiword expressions in Croatian and Russian

Multiword expressions consist of more than one word but they have unique meaning. This paper deals with prepositions in the context of multiword expressions. Prepositions are relational words that are oriented on other words, they have the function of connecting words into larger units. Most often, there are no restrictions in combining words into larger units and prepositional phrases can have different syntactic functions. But some units come as a whole, they can not be semantically or syntactically decomposed because they would be syntactically unacceptable or their meaning would change. In this paper, complex prepositions (like *u zavisnosti od* – в зависимости от 'depending on'), and multiword expressions with a preposition (like *borba za slobodu* – борьба за свободу 'fight for freedom') are compared in Croatian and Russian in order to establish the similarities and differences between languages, since such structures, if taken for granted, can cause difficulties in second language learning and in translation.

Keywords: *multiword expressions, prepositions, complex prepositions, Croatian, Russian*